

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ НАРОДОЗНАВЧОЇ РОБОТИ

Н.М.Пташнік

Анотація. У статті висвітлено педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної народознавчої роботи.

Ключові слова: педагогічні умови, ціннісні орієнтації, позакласна народознавча робота.

Аннотация. В статье представлены педагогические условия формирования ценностных ориентаций младших школьников в процессе внеклассной народоведческой работы.

Ключевые слова: педагогические условия, ценностные ориентации, внеклассная народоведческая работа.

Summary. The article deals with pedagogical conditions of forming of value orientations of primary schoolchildren in the process of the out-of-school ethnology activities.

Key words: pedagogical conditions, out-of-school, ethnology activities.

Постановка проблеми. Формування ціннісних орієнтацій молодших школярів є складним і багатоаспектним процесом, тому необхідно визначити комплекс педагогічних умов, які сприятимуть успішній його реалізації. Насамперед, окреслимо теоретичні підходи до визначення сутності понять «ціннісне орієнтування учнів початкових класів» та «позакласна народознавча робота у початковій школі», оскільки ці дефініції є ключовими у нашому дослідженні.

Аналіз наукових досліджень. Проблема цінностей набула неабиякого значення у сучасній психолого-педагогічній науці. Дослідники одностайно тлумачать ціннісні орієнтації як життєві, моральні та естетичні імперативи залучення особистості до суспільної практики і соціальної дійсності (В.Бутенко, Є.Бондаревська, З.Васильєва, А.Войскобойніков, В.Дряпіка, І.Зязюн, П.Ігнатенко, М.Казакіна, П.Лейзеров, Т.Мальковська, В.Півосєв, О.Семашко, О.Сухомлинська та ін.). Втім, формуванню ціннісних орієнтацій молодших школярів приділено лише окремі дослідження (Н.Бібік, О.Савченко, Г.Тарасенко, В.Тименко, А.Щербо та ін.).

Цінними для нашого дослідження є праці О.Вишневого, П.Кононенка, О.Любара, В.Мацюка, В.Пугач, М.Стельмаховича, Д.Федоренка, які розвивають педагогіку віри у вічні цінності, високі національні ідеали, загальнолюдські духовні цінності. Чималий внесок зробили для творчого відродження українського національного виховання А.Алексюк, А.Погрібний, Д.Тхоржевський, В.Каюков, Є.Сявакко. Вони активно сприяли піднесенню етнічного виховання на сучасний рівень наукового і культурного розвитку.

Належну увагу національному вихованню приділили психологи, які досліджують проблему ціннісних орієнтацій крізь призму почуттів, потреб, свідомості, взаємин (І.Бех, О.Киричук, І.Кульчицька, В.Москалець та ін.). Сучасні педагоги, розробляючи нові концепції виховання, вивчають особистість як суб'єкт діяльності, здатної до моральної саморегуляції й саморозвитку (Ш.Амонашвілі, М.Боришевський, О.Киричук, С.Максименко, В.Моляко). Вплив українських народних традицій на формування ціннісних орієнтацій особистості досліджують Т.Дем'янюк, Ю.Руденко, О.Столяренко та ін. Варто згадати також дисертаційні роботи, в яких дотично вивчаються проблеми національного виховання дітей в позаурочній роботі (Г.Гуменюк, В.Каюкова, В.Кіндратова, О.Красовської, В.Коваль, І.Охрименко, Р.Петронговського, В.Стрельчук, Н.Христинич тощо). Утім, цілісних досліджень шляхів формування ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної народознавчої роботи допоки не здійснено.

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування педагогічних умов ефективного ціннісного орієнтування учнів початкових класів у позакласній народознавчій роботі.

Виклад основного матеріалу. Ми виходимо з того, що виховання дитини насамперед передбачає формування її ціннісних орієнтацій. Відтак знаходимо різні підходи науковців щодо тлумачення понять «цінності», «ціннісне орієнтування», «ціннісні орієнтації», «ціннісне ставлення». Б.Ананьєв та М.Рокич стверджують, що саме ціннісне орієнтування визначає мотивацію поведінки людини, виражає її свідоме ставлення до навколишньої дійсності, впливаючи таким чином на її життєдіяльність [1].

Близькою нам є позиція О.Вишневецького, який вважає, що ціннісне орієнтування є певною ієрархічною системою ідеалів, фундаментальних понять і цілей, що можуть трактуватися як у контексті життя всього суспільства, так і крізь призму життя окремої людини. Будучи «еталоном», ціннісні орієнтації вказують на вектор виховних зусиль молодих поколінь, формуючи виховний ідеал [3, с.18].

Важливою, на наш погляд, є думка О.Савченко, яка вважає, що узагальнено інваріантні характеристики ціннісних орієнтацій можна визначити як опосередковані культурою еталони бажаного і належного ставлення особистості до об'єктів матеріальної і духовної діяльності, до природи. Але у педагогічному аспекті дуже важливо обґрунтувати таку систему ціннісного орієнтування, яка має бути основою виховання і розвитку учнів, внутрішнім компонентом їхньої свідомості, самосвідомості, мотивом і регулятором позитивно спрямованої діяльності [11, с. 4].

Отже, ціннісне орієнтування учнів початкових класів тлумачимо у нашому дослідженні як процес набуття ними знань, суспільного досвіду, розуміння суті явищ навколишньої дійсності та усвідомлення людського буття. Проте поза вихованням цей процес є неможливим. Оскільки виховання за своєю суттю – це процес, спрямований на те, щоб допомогти учневі засвоїти систему цінностей з метою формування людської особистості, тобто вироблення певних рис характеру і вдачі, звичок, моральної поведінки, розвиток світогляду, розумових здібностей [4, с.121].

Величезну роль у формуванні ціннісного ставлення учнів початкових класів відведено позакласній народознавчій роботі як ефективному та дієвому засобу виховного процесу. Адже як відомо, у своєму історичному розвитку виховання дітей у багатьох країнах світу стає найефективнішим тоді, коли воно є природним, тобто враховує природу дітей, довкілля, має народний, національний характер, ґрунтується на досягненнях людино- та вітчизнознавчих, суспільних наук [10, с.7].

В останні роки у педагогічній літературі посилилась увага до питань організації позаурочної роботи. Науковці (С.Баранов, Л.Болотіна, В.Лозова, Н.Мойсеюк, Г.Пустовіт, В.Кукушин, Н.Косарева, Л.Крицька, О.Кобрій, Я.Гнутель, В.Сластьонін, Т.Сущенко, Г.Троцько, М.Фіцула та ін.) визначають специфіку позакласної виховної роботи. На їхню думку, вона є важливим засобом поглиблення духовності школярів і дає можливість задовольнити інтереси, нахили дітей, сприяє розвитку їхніх творчих здібностей. Однак безсистемне і нецілеспрямоване виховання не дасть бажаних результатів.

Ми виходимо з того, що позакласна виховна робота є логічним продовженням і поглибленням виховного потенціалу урочної роботи. Як зазначають О.Кобрій та М.Чепіль, чим досконаліші методи, прийоми, використані вчителем, тим активніші учні на уроці, тим реальніша потреба продовження цього пізнавального процесу після уроків і необхідність продовження пізнавальної діяльності в гуртках, під час класних годин, бесід, екскурсій та в інших формах роботи [6, с. 6].

Позакласну народознавчу роботу розуміємо як систему виховної роботи на уроці та в позаурочній діяльності, організовану на добровільних засадах, спрямовану на розширення й поглиблення народознавчих знань, умінь і навичок учнів, розвиток самостійності, творчих здібностей, інтересу, спрямовану на формування свідомого громадянина з почуттям любові до народу та Батьківщини. Оскільки позакласна народознавча робота ґрунтується на добровільній ініціативі й активності інтересі і бажанні молодших школярів її виконувати, тому вона не обов'язкова для всіх учнів класу. Зміст її виходить за межі шкільної програми. Вона має бути цікавою для учнів, задовольняти їхні інтереси й потреби. Позакласна народознавча робота сприяє формуванню у молодших школярів ціннісного ставлення до Батьківщини, що є одним з головних завдань сучасної школи.

З метою ефективного впливу на формування ціннісного ставлення учнів початкових класів у позакласній народознавчій роботі, вчителю необхідно враховувати систему педагогічних умов.

Чільне місце серед таких умов посідає **етнізація змісту, методів і форм позакласної народознавчої роботи з молодшими школярами в контексті полікультурного підходу**. Аналізуючи філософські, соціологічні, психологічні і педагогічні дослідження, ми з'ясували, що формування ціннісних орієнтацій дітей певної етнічної групи буде ефективним тоді, коли воно здійснюється природним шляхом, тобто на засадах народознавчого матеріалу. Адже у процесі такої роботи формується національна свідомість молодших школярів, любов та відданість Батьківщині, повага до народних традицій, мистецтва, рідної мови, культури.

Як свідчить принцип етнізації виховного процесу, виховання має бути наповнене національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості громадянина. Принцип етнізації однаково стосується представників усіх народів України. Це надання можливості всім дітям навчатися у рідній школі, виховувати національну гідність, національну свідомість, відчуття етнічної причетності до

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

свого народу. Відтворення в дітях менталітету свого народу, увічнення в підростаючих поколіннях специфічного, що є в кожній нації, виховання дітей як типових носіїв національної культури, продовжувачів справи батьків. Принцип етнізації – невід’ємний складник соціалізації дітей [8].

Сучасна національна школа потребує нових підходів до етнічного виховання. Починати етнічне виховання потрібно з молодшого шкільного віку. Адже діти цього віку (6-10 років) найкраще піддаються вихованню (В.Сухомлинський), оскільки в цей час закладаються основи особистості, її майбутнього характеру, надається спрямованість її розумового, морального та естетичного розвитку. Знання та вміння, накопичені дитиною в цьому віці, пізніше стають основою для формування стійких моральних звичок і переконань, високих життєвих ідеалів [12, с.40].

Як зазначає О.Вишневський, потреба національної самоідентифікації людини є вродженою і природовідповідною. Національне, як і всі інші антропологічні особливості людини, розвивається в ній протягом усього життя. Від стану першого стихійного вияву національних ознак, від власної симпатії до барв свого прапора, до рідної мови і пісні, до своєї території й свого клімату тощо, людина поступово приходиться до усвідомлення і потреби відстоювання власних прав на національно-етнічну та державну самоідентифікацію [3, с. 225]. Тому, наповнюючи позакласну народознавчу роботу етнічним змістом, вчителю слід формувати у молодших школярів основи того етнічного світогляду, який стане фундаментом національного становлення особистості.

Відомо, що Україна історично склалася й існує як багатонаціональна держава, її територію населяють представники різних етнічних груп. Оскільки складні процеси, що відбуваються в суспільстві, невіддільні від молодих поколінь, то існує необхідність формування толерантного ставлення дітей до представників інших національностей. Відтак необхідно сформувати певний комплекс знань, таких як місце і роль українців та представників інших національностей, що населяють Україну, в житті держави, збереження й передача етнокультурних надбань поколінь та ін. Тому специфіку формування ціннісного орієнтування молодших школярів у народознавчому матеріалі ми розглядаємо у контексті полікультурного підходу, що передбачає формування у молодших школярів почуття толерантності.

На думку О.Савченко, у педагогічному контексті виховання толерантності має на меті сформованість у свідомості вихованців намірів і умінь безконфліктного життя в класі, родині, суспільстві, поваги до прав і свобод кожної особи. Безпосередньо шкільна освіта має значний потенціал виховання дітей у дусі толерантності як незамінної основної цінності їх розвитку і соціалізації. Основними умовами виховання толерантності дослідниця вважає: правове виховання; повага до відмінностей різних народів; розуміння цінності різноманітності і взаємодоповнюваності різних культур [11, с. 15].

Для того, щоб досягти високого результату у процесі позакласної народознавчої роботи, вчителю необхідно наповнити зміст виховної роботи, її форми та методи етноелементами. Адже завдяки такій роботі засвоюється досвід, форми поведінки старших поколінь, оціночні судження; формується певне ставлення до оточення, до себе; розвивається дружба, товаришування, взаємодопомога, любов до батьків, до вулиці, школи, рідного міста, природи і ін. На основі цього дитина починає виявляти самостійність, свідомість у ставленні до навколишнього світу та людей, до моральних норм суспільства. В силу вікових та психологічних особливостей, життєвий та моральний досвід ставлення учнів до суспільства, до Батьківщини, до своєї країни обмежений. Тому позакласна народознавча робота є тією ланкою виховного процесу, яка забезпечить формування етнічного світогляду учнів початкової школи на найвищій цінності та вартості рідного народу.

Наступною умовою формування ціннісного орієнтування молодших школярів у народознавчому матеріалі ми вважаємо **особистісну орієнтацію позакласної народознавчої роботи з молодшими школярами в контексті її аксіологічних домінант.**

У ході нашого дослідження ми з’ясували, що методика позакласної виховної роботи з народознавства є глибоко індивідуалізованою і спрямована на розвиток творчих здібностей безпосередньо кожного школяра. Тому організацію позакласної народознавчої роботи з метою формування ціннісного орієнтування молодших школярів на найвищі національні вартості доцільно розглядати у контексті особистісно зорієнтованого підходу з урахуванням її аксіологічних домінант.

Переконливою для нашого дослідження є думка І.Беха про те, що виховувати особистість прагнуть усі педагогічні системи, незалежно від тих методів, на яких вони ґрунтуються. Проте особистісно зорієнтовані виховні технології започатковують і підтримують уявлення вихованця про себе як особистість, що спонукає до виникнення і розвитку у дитини особистісного самовизначення як здатності визначати й реалізовувати ціннісну ієрархію своєї життєдіяльності, вміння переосмислювати власну моральну сутність залежно від конкретної культурно-історичної ситуації [2, с.197-201].

Виходячи з того, що особистісно зорієнтований потенціал позакласної народознавчої роботи містить високоефективні ідеї, принципи та методи, доступні та емоційно насичені засоби, прийоми та форми роботи з учнями, залучаючи школярів до народознавчої діяльності у виховній роботі, потрібно наповнювати її гуманістичним змістом (І.Бех, В.Білоусова, В.Вербицький, В.Гнатюк, І.Зязюн, Карпенчук, Б.Кобзар, В.Красновський, А.Сидорків та ін.). Проведенню її завжди має передувати пізнавальна діяльність учнів, завдяки якій вони дізнаються про гуманістичну суть традицій та життя українців, про їхні обряди. У своїй роботі з учнями потрібно обирати лише ті методи і форми, проводити такі виховні заходи, які були б чимось новим, своєрідним і викликали інтерес кожного школяра. Необхідно викликати, передусім інтерес до справ, залучити кожного учня до посильної участі у підготовці, організації та проведенні народознавчої роботи, обирати нестандартні рішення проблемних ситуацій, ситуацій співвіднесення морального вибору тощо; інтегрувати форми і методи, спрямовані на виховання гуманної поведінки учня.

Аксіологічний підхід до позакласної народознавчої роботи передбачає реалізацію належного ціннісного забезпечення всіх виховних впливів на дітей. Адже виховання на основі цінностей – це провідний шлях формування особистості, її світогляду, громадянської позиції, що забезпечує формування в учнів не лише системи знань, але й системи ціннісних орієнтацій на найвищі людські цінності, серед яких чільне місце посідає любов до Батьківщини, її мови та культури.

Проте, формування ціннісного орієнтування молодших школярів у позакласній народознавчій роботі без активної взаємодії сім'ї та школи є неможливим, тому у даному контексті актуальності набуває умова **створення етнічно зорієнтованого освітньо-родинного середовища з метою реалізації позакласної виховної роботи**. Адже провідна роль у формуванні ціннісних орієнтирів дитини належить сім'ї, яка відповідає за її етнонаціональний, моральний, духовний розвиток.

Оскільки першими вихователями дітей є їхні батьки, то створення етнічно зорієнтованого освітньо-родинного середовища з метою реалізації позакласної виховної роботи має розпочинатися із взаємодії виховних впливів сім'ї та школи. Як зазначають Г.Кіт та Г.Тарасенко, сім'я є невисипуючою хранителькою моральних чеснот, національних звичаїв та традицій, невтомною плекальницею родоводу, національною гордістю кожного народу, нації. Лише у сімейних традиціях закріплюється багаторічний досвід, акумулюється досвід родинного виховання [5, с. 135]. Тому активна співпраця родини та школи, що базується на етнічному підґрунті, здатна виплекати якнайсприятливіші передумови для реалізації позакласної народознавчої роботи. Великий внесок у розробку проблем родинного виховання, що ґрунтується на етнічній зорієнтованості освітньо-родинного середовища, зробив видатний український учений М.Стельмахович. У своїх працях він постійно звертався до ідей народної педагогіки, її заповідей та ідеалів. “Національне родинне виховання, – підкреслював учений, – базоване на українознавстві, сприяє піднесенню національної самосвідомості учня, формуванню сукупності уявлень про власну націю, її самобутність, історичний шлях, місце серед інших етносів (націй)” [13, с.31]. Цієї ж думки дотримуються П.Кононенко та Т.Усатенко, зазначаючи, що родина виховує члена держави, нації, школа – розвиває його. Оскільки історичний досвід свідчить, що сама родина не може виховати особистість, то це можливо здійснити лише в тісному зв'язку зі школою [7, с.131].

На думку В.Постового, саме українська сім'я виявилась найбільш стійким, соціально й духовно значущим елементом у національному вихованні особистості. Адже родина у складних процесах національного відродження зуміла зберегти тисячолітню культуру народу, з глибин якої проглядається його етногенез. У цій нелегкій боротьбі вижила національна ідея народу, яка є основою творення змісту сімейного й соціального виховання дітей в нових умовах України [9, с. 186].

Висновки. Проблема формування ціннісного орієнтування учнів початкових класів у позакласній народознавчій роботі посідає в сучасній педагогічній науці одне з провідних місць. Тому ефективність і результативність виховної роботи в школі першого ступеня значною мірою залежить від правильно обраних педагогічних умов, що відповідають сучасній методології виховання молодих поколінь у контексті національного спрямування вітчизняної системи освіти:

етнізація змісту, методів і форм позакласної народознавчої роботи з молодшими школярами в контексті полікультурного підходу;

особистісна орієнтація позакласної народознавчої роботи з молодшими школярами в контексті її аксіологічних домінант;

створення етнічно зорієнтованого освітньо-родинного середовища з метою реалізації позакласної виховної роботи.

Література

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2001 – 283 с.-(Мастера психологи ГГЛ. ред. У.В. Усманцов).
2. Бех І.Д. Виховання особистості: в 2 кн.: навч.-метод. видання / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 1.: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 280 с.
3. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Навч. посіб. – 3-тє вид., доопрац. і доп./О.Вишневський – К.: Знання, 2008. – 566 с.
4. Ігнатенко П. Аксиологія виховання: від термінології до постановки проблем/П.Ігнатенко // Педагогіка і психологія.-1997. –№ 1.- С. 118-123.
5. Кіт Г.Г. Українська народна педагогіка. Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів./Г.Г. Кіт, Г.С.Тарасенко. – Вінниця: ПП „Едельвейс і К”, 2008. – 302 с.
6. Кобрій О.М. Методика позаурочної діяльності: Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів /О.М.Кобрій, М.М.Чепіль. – Дрогобич: Відродження, 1999. – 150 с.
7. Кононенко П. Концепція української національної школи – родини //Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції /П.Кононенко, Т.Усатенко. – К.: Школяр, 1997. – С. 123–133.
8. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Педагогічна газета. – № 6. – 2000. – С. 4-6.
9. Постовий В. Ціннісні орієнтації української сім'ї (Історико-педагогічний аспект) / В. Постовий // Педагогіка і психологія. - №1.-1997. – С.118-123.
10. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання /Ю.Руденко. – К.: Видавництво ім. Олени Теліги, 2003. – 328 с.
11. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання / О. Я. Савченко. – 2-ге вид., доповн., переробл. – К.: Богданова А.М., 2009. – 226 с.
12. Семез А. Виховання людини у творчості В.Сухомлинського /А.Семез //Початкова школа. – 1998. – № 7. – С. 40-41.
13. Стельмахович М. Українська родинна етнопедагогіка – наука про взаємини батьків і дітей / М.Стельмахович // Родинні взаємини і проблеми виховання дітей: Збірник статей / С.Карпінєць, Б.Кіндратюк, Л.Ковальчук та ін./ За ред. В.Костіва. – Івано-Франківськ, 1995. – 48 с.

УДК 372

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ У ФОРМУВАННІ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА УЧНІВ ПЕРШОГО КЛАСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

І.Д.Савченко

***Анотація.** У статті розглядаються основні підходи до забезпечення взаємодії дошкільного навчального закладу і початкової школи у галузі формування логіко-математичної компетенції.*

***Ключові слова:** дошкільний навчальний заклад, початкова школа, наступність, неперервність, логіко-математична компетенція.*

***Аннотация.** В статье рассматриваются основные подходы к обеспечению преемственности дошкольного учебного учреждения и начальной школы в сфере формирования логико-математической компетенции.*

***Ключевые слова:** дошкольное учебное учреждение, начальная школа, преемственность, непрерывность, логико-математическая компетенция.*

***Summary.** In the article is examining the main approaches to provision the cooperation between the pre-school and primary school in the sphere of formation logically-mathematical competence.*

***Key words:** pre-school, primary school, succession, continuity, logically-mathematical competence.*

Постановка проблеми. Перехід дитини з дитячого садку у школу є важливим етапом її життя, який пов'язаний не лише зі зміною середовища її розвитку, а й із відповідними процесами самоусвідомлення, із зіткненням з новими проблемами, відкриттям у собі нових можливостей тощо. Одним дітям це додає піднесеного настрою, відчуття виходу на новий життєвий щабель, іншим навієє ностальгію за звичним життям у дитячому садку, часто породжує стресові стани. Тому дитині дуже важливо усвідомити, що дитячий садок і школа є ланками єдиної системи освіти і виховання, а